

С. П. Суєтнов.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ОХОРОНУ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ (1992) – міжнар. угода, прийнята в Ріо-де-Жанейро 5 черв. 1992 з метою регулювання діяльності суб'єктів міжнар. права із захисту, відновлення, збереження та сталого використання біол. різноманіття.

Біол. різноманіття – це різноманіття живих організмів, екосистем та екол. процесів. Воно забезпечує екосистемні та біосф. функції живих організмів і формує середовище життєдіяльності людини. Біол. різноманіття має велику екол., генетичну, соц., наук., культ., рекреаційну та естетичну цінність; є необхідним для еволюції та збереження екосистем і біосфери в цілому.

Утім зараз як ніколи існує загроза існуванню біол. видів і екосистем. Науковці говорять про початок шостого в історії нашої планети масового вимирання біол. видів. За найскромнішими оцінками вчених, сучасне біол. різноманіття налічує 14 млн видів. За даними Всесв. союзу охорони природи, з 1600 по 1975 на Землі зникло 74 види і 86 підвидів (1,23%) птахів; 63 види і 44 підвиди (1,43%) ссавців. Загибель 75% видів ссавців і 86% видів птахів пов'язана з госп. діяльністю людини. Щороку втрати біол. різноманітності від знищення природ. ландшафтів і безпосереднього винищення станов-

лять бл. 10 тис. видів, тоді як зелена біомаса планети зменшується на 1,6%. Наведені факти свідчать про загрозові темпи зникнення видів тварин і рослин.

У відповідь на ці зміни ЮНЕП організувала в листоп. 1988 Спец. робочу групу експертів з біол. розмаїття з метою вивчення необхідності розробки міжнар. конвенції з охорони біол. різноманіття. У трав. 1989 вона заснувала Спец. робочу групу експертів з техн. і прав. питань для підготовки міжнар. прав. документа щодо збереження і сталого використання біол. різноманіття. Експерти повинні були враховувати «необхідність розподілу витрат і вигод між розвиненими країнами і такими, що розвиваються», а також «шляхи і засоби для надання підтримки здійснюваним на місцях інноваційним проектам».

3 лют. 1991 Спец. робоча група дістала назву Міжурядового комітету з ведення переговорів. Результатом його роботи стало проведення 22 трав. 1992 у м. Найробі (Кенія) Конференції з прийняття узгодженого тексту К. п. о. б. р.

Конвенція була відкрита для підписання 5 черв. 1992 на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро. Вона набула чинності 29 груд. 1993, на 90-й день після її ратифікації 30-ма країнами. Україна ратифікувала її 29 листоп. 1994, а із набуттям для нашої країни чинності 7 лют. 1995.

К. п. о. б. р. є відображенням зростаючої прихильності світ. спільноти принципам сталого розвитку. Вона є суттєвим кроком уперед на шляху

збереження біол. різноманіття, сталого використання його компонентів і спільного одержання на справедливих і рівних засадах вигод, пов'язаних із використанням генетичних ресурсів.

У Конвенції наведено визначення низки термінів, осн. з яких є такі: «біол. різноманіття», «біол. ресурси», «генет. ресурси», «генет. матеріал», «стале використання», «місце мешкання», «умови in-situ», «збереження ex-situ» та «екосистема».

«Біол. різноманіття» – різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед ін., наземні, мор. й ін. водні екосистеми та екол. комплекси, частиною яких вони є; цей термін охоплює різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем. «Біол. ресурси» включають генет. ресурси (фактично або ж потенційно цінний генет. матеріал – матеріал росл., тварин., мікробного й ін. походження, що містить функціональні одиниці спадковості), а також організми та їх частини, популяції чи ін. біотичні компоненти екосистем, які мають фактичну або потенційну користь і цінність для людства.

У свою чергу, «стале використання» передбачає використання компонентів біол. різноманіття таким чином і такими темпами, які не приводять у довгостроковій перспективі до вичерпання такого біорізноманіття, тим самим зберігаючи його властивість задовольнити потреби теперішнього і майб. поколінь та відповідати їх сподіванням.

«Місце мешкання» означає тип місцевості або місце природ. мешкання

того або ін. організму чи популяції. Тоді як «екосистема» – це динамічний комплекс угруповань рослин, тварин та мікроорганізмів, а також їх неживого навколишнього середовища, що взаємодіють як одне функціональне ціле.

У Конвенції вказується, що осн. вимогою щодо збереження біорізноманіття є збереження *in-situ* екосистем та природ. місць мешкання, підтримання й відновлення життєздатних популяцій видів у їх природ. умовах («умови *in-situ*» – це умови, де існують генет. ресурси в рамках екосистем і природ. місць мешкання, а для акліматизованих або культивованих видів – у тому середовищі, в якому вони набули своїх характерних ознак) та відзначається, що прийняття заходів *ex-situ*, віддаючи перевагу у країні походження, також має важливе значення («збереження *ex-situ*» означає збереження компонентів біорізноманіття поза їх природ. місцями мешкання).

Конвенція проголошує такі принципи: нац. права на місц. природ. ресурси з одночасним дотриманням прав ін. держав; співробітництво держав зі збереження біол. різноманіття в регіонах, які не підпадають під нац. юрисдикцію; відповідальність за формування та реалізацію нац. стратегій і програм зі збереження та рац. використання біол. різноманіття.

В основі Конвенції лежить компроміс, формула, яка, з одного боку, декларує держ. суверенітет над природ. ресурсами, а з другого – формулює цільову спрямованість усіх держав на стале використання елементів біол. різноманіття при справедливому розподілі пе-

реваг, що впливають із можливості використання генет. ресурсів планети. Головною новелою документа є можливість країн, що мають природ. ресурси і відкривають до них доступ ін. країнам, у свою чергу отримати доступ до сучасних технологій і передачі останніх. У Конвенції вказано, що кожна Сторона вживає відповідних законодавчих, адм. або політ. заходів з тим, щоб Сторонам, зокрема країнам, що розвиваються, які надають генет. ресурси, забезпечувався доступ до технології, яка передбачає використання цих ресурсів, і передавалася ця технологія на взаємоузгоджених умовах.

До обов'язків Сторін, згідно з Конвенцією, належать: співробітництво; розпізнавання видів і моніторинг у сфері біол. різноманіття, розробка стратегій, планів або програм збереження і стійкого використання біол. різноманіття, причому здебільшого *in-situ*, зокрема шляхом встановлення охорон. зон, а також їх збереження *ex-situ* як додатковий, допоміжний захід. Сторони зобов'язані інтегрувати вимоги щодо біол. різноманіття шляхом сталого використання живих ресурсів, а також оцінки впливів на навколишнє середовище та зведення до мінімуму несприятливих наслідків. Розвинені держави мають надавати країнам, що розвиваються, нові й додаткові фінансові ресурси, які б дозволили примиритися з витратами, пов'язаними з реалізацією вказаних заходів. Участь у відповідних витратах країн, які перебувають на стадії переходу до ринкової економіки (до цієї групи належить і Україна), має добровільний характер, тоді як

для економічно розвинених країн вона є обов'язковою.

У січ. 2000 до К. п. о. б. р. був прийнятий Картахенський протокол про біобезпеку, мета якого полягає у сприянні забезпеченню належного рівня захисту в галузі безпечної передачі, обробки та використання живих змінених організмів, отриманих за допомогою сучасної біотехнології, які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біол. різноманіття, з урахуванням також ризиків для здоров'я людини та з приділенням особл. уваги транскордонному переміщенню.

А ще через 10 років, 29 жовт. 2010, до К. п. о. б. р. був прийнятий Нагойський протокол, метою якого є забезпечення спільного використання на справедливій і рівній основі вигод від застосування генет. ресурсів, у т. ч. шляхом забезпечення належного доступу до генет. ресурсів та належної передачі відповідних технологій, враховуючи всі права на дані ресурси і на технології, і шляхом належного фінансування, сприяючи, таким чином, збереженню біол. різноманіття та сталому використанню його компонентів.

Лит.: Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття: Закон України від 29.11.1994 №257/94-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/257/94-вр>; Юридична енциклопедія, т. 3 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К., 1998. URL: http://leksika.com.ua/18561201/legal/biologichnogo_riznomanittya_zberezhennya; Конвенція про охорону біологічного різноманіття. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_030.

С. П. Суєтнов.